

Αμβλώσεις, Εκκλησία και Υπογεννητικότητα

/ Γενικά Θέματα / Συνεντεύξεις

Η πρόσφατη απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής για την κατάργηση του συνταγματικού δικαιώματος στην άμβλωση ύστερα από πενήντα χρόνια άνοιξε εκ νέου μεγάλη συζήτηση για το ζήτημα.

Για την επιστημονική προσέγγιση του θέματος, τα επιχειρήματα τα οποία προβάλλονται την θέση της Ορθόδοξης θεολογίας και ανθρωπολογίας και το τι τελικά είναι το έμβρυο για την Εκκλησία, μιλά στο ore.gr και τον Νικόλαο Ζαΐμη ο Αναπληρωτής Καθηγητής της Ανώτατης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Θεσσαλονίκης και Διευθυντής του Προγράμματος Ιερατικών Σπουδών, **δρ. Νικόλαος Κόιος**.

Ο κ. Κόιος αναφέρεται μιλά, επίσης, για την κατάρτιση των κληρικών ως προς την **ποιμαντική διαχείριση των εκτρώσεων** ενώ, δεν παραλείπει να αναφερθεί και στα πρόσφατα αποτελέσματα της απογραφής του πληθυσμού για το 2021 και το πρόβλημα της **υπογεννητικότητας** που αντιμετωπίζει η χώρα μας.

1. Που τοποθετούμε το ζήτημα της άμβλωσης από πλευράς δημόσιας συζήτησης αλλά και επιστημονικής προσέγγισης;

Η άμβλωση μπορεί να θεωρηθεί ως το αρχαιότερο ζήτημα βιοηθικής που αντιμετωπίστηκε. Βέβαια υπό την στενή έννοια δεν αποτελεί ζήτημα βιοηθικής, μιας και δεν εμπλέκονται μοντέρνες βιοϊατρικές τεχνολογίες για την εφαρμογή της στα αρχαία χρόνια. Ως εκ τούτου κατατάσσεται τυπολογικά στα θέματα της ιατρικής ηθικής και των σχέσεων ιατρού ασθενούς, όπως αυτές περιγράφονται στον Ιπποκράτειο Όρκο. Την εξετάζουμε ωστόσο ως ζήτημα βιοηθικής και μάλιστα θεμελιώδες, διότι από την ηθική συζήτηση για την άμβλωση ήλθε στην επιφάνεια το ζήτημα του status και της αξίας του εμβρύου. Από τον καθορισμό του status και της αξίας του εμβρύου εξαρτώνται άμεσα ορισμένα από τα σημαντικότερα ζητήματα βιοηθικής όπως η υποβοηθούμενη αναπαραγωγή, η εφαρμοσμένη γενετική, η αναπαραγωγική και η θεραπευτική κλωνοποίηση.

2. Αποτελεί ένα σύγχρονο φαινόμενο ή το εντοπίζουμε και σε άλλες εποχές;

Ηθικές απόψεις για την απαγόρευση ή την συγκατάθεση στην άμβλωση, άμεσες ή έμμεσες, υπάρχουν σε κείμενα τα οποία χρονολογούνται από τον 15ο αιώνα π. Χ. όπως η Έξοδος (21, 22-23) και από τον 6ο αι. π.Χ. όπως ο Όρκος του Ιπποκράτη. Στην χριστιανική γραμματεία απαντούν στα αρχαιότερα πατερικά κείμενα όπως στην Προς Διόγνητον επιστολή, την Διδαχή των δώδεκα αποστόλων και την Επιστολή Βαρνάβα. Από τον τέταρτο αιώνα έχουμε κανόνες της Εκκλησίας οι οποίοι απαγορεύουν ρητώς την άμβλωση και την εμβρυοκτονία εξισώνοντάς την ηθικά με τον φόνο.

3. Στη νεώτερη εποχή το ζήτημα της άμβλωσης έρχεται ως φυσική εξέλιξη των ελευθεριών του ανθρώπου ή υποκινείται από κινήματα;

Η ηθική, αλλά και νομική απαγόρευση της άμβλωσης συνεχίζει μέχρι την νεώτερη εποχή. Στην επικαιρότητα έρχεται με την άρση της ως αιτήματος του φεμινιστικού κινήματος. Βασικό αίτημα είναι η χειραφέτηση της γυναίκας και ο απόλυτος έλεγχος και δικαιοδοσία στο σώμα της και στις αναπαραγωγικές της αποφάσεις. Με το αίτημα για κοινωνική και νομική νομιμοποίηση των αμβλώσεων αναζωπυρώνεται και η συζήτηση γύρω από την ηθική τους. Παρά τις επιφυλάξεις και τις αντιρρήσεις οι οποίες εκφράστηκαν, στον σύγχρονο δυτικό κόσμο, η άμβλωση έχει αποποινικοποιηθεί και διενεργείται νόμιμα στις γυναικολογικές κλινικές. Οι διαφορές στις νομοθεσίες των διαφόρων κρατών είναι ελάχιστες και αφορούν κυρίως τεχνικά ζητήματα.

4. Με την αποποινικοποίηση της άμβλωσης έρχεται στο προσκήνιο το υπέρ της επιχείρημα. Συνεπώς έχουμε δύο απόψεις. Ποιες είναι οι βασικές θέσεις που προβάλλουν οι υποστηρικτές των δύο πλευρών;

Έχουν διατυπωθεί τις τελευταίες δεκαετίες ποικίλες απόψεις από επιστημονικής πλευράς. Ωστόσο, τα κεντρικά επιχειρήματα αναφορικά με το ζήτημα των αμβλώσεων βασίζονται είτε σε κάποιες ηθικές αρχές είτε πηγάζουν από κάποια αναγνωρισμένα δικαιώματα. Η άποψη η οποία βρίσκει την πρακτική των αμβλώσεων ως ηθικά μη αποδεκτή στηρίζεται κυρίως στους εξής ισχυρισμούς: Πρώτον, ότι η ύπαρξη και το ηθικό δικαίωμα στη ζωή για τα ανθρώπινα όντα αρχίζει είτε με την διαδικασία της συλλήψεως είτε με εκείνη της γονιμοποίησης. Δεύτερον, ότι η άμβλωση συνιστά σκόπιμο και άδικο φόνο του εμβρύου, καθώς και παραβίαση του δικαιώματός του στη ζωή και Τρίτον ως εκ τούτου το δίκαιο και ο νόμος πρέπει να αποτρέπουν άδικες παραβιάσεις του δικαιώματος στη ζωή.

Από την άλλη πλευρά, η άποψη η οποία συμφωνεί με την άμβλωση προβάλλει τα εξής επιχειρήματα ότι Πρώτον, οι γυναίκες έχουν το δικαίωμα να καθορίζουν το τι συμβαίνει στα σώματά τους. Δεύτερον, η άμβλωση είναι ακριβώς η άσκηση αυτού του δικαιώματος και Τρίτον, ο νόμος δεν πρέπει να ποινικοποιεί την άσκηση του εν λόγω δικαιώματος.

Με άλλα λόγια οι βασικοί άξονες γύρω από τους οποίους περιστρέφεται η προβληματική και των δύο πλευρών είναι το επιχείρημα υπέρ της ζωής (pro-life)

από τους εναντίους στην άμβλωση και το επιχείρημα υπέρ της ελεύθερης επιλογής (pro-choice) από όσους την υποστηρίζουν.

5. Ποια θεωρείτε ότι είναι η βάση της συλλογιστικής αυτών των θέσεων;

Εκείνο το οποίο πρέπει να διευκρινίσουμε από την αρχή είναι ότι στην βάση της όλης συλλογιστικής κείται το ερώτημα: «τι συνιστά το ανθρώπινο πρόσωπο;». Εκείνο το οποίο παρατηρείται ως κοινό χαρακτηριστικό όλων των παραπάνω επιχειρημάτων, είτε υπέρ είτε κατά της άμβλωσης, είναι ότι ο ορισμός του προσώπου δίνεται με βάση ψυχολογικές και κοινωνικές και όχι οντολογικές κατηγορίες. Το πρόσωπο κρίνεται και ορίζεται όχι με βάση το τι είναι, αλλά με βάση το πώς εκδηλώνεται. Ίσως εδώ μας βοηθούσε και η ετυμολογία του αντίστοιχου λατινογενούς όρου «persona», ο οποίος χρησιμοποιείται από την δυτική διανόηση αντί του ελληνικού όρου «πρόσωπο». Ο όρος persona προέρχεται από το ρήμα «personare» που σημαίνει παράγω ήχους-θορύβους, κάνω δηλαδή αισθητή την παρουσία μου μέσω του θορύβου που δημιουργώ. Έτσι το πρόσωπο-persona στην δύση αρχίζει και υπάρχει από την στιγμή που είναι σε θέση μέσω της δραστηριότητάς του να κάνει αισθητή την παρουσία του τραβώντας την προσοχή των γύρω του.

Αντιθέτως, το πρόσωπο στην ελληνορθόδοξη σκέψη αποτελεί οντολογική και όχι ψυχολογική ή κοινωνική κατηγορία. Εκείνο το οποίο πρέπει να τονίσουμε στην παρούσα συνάφεια είναι ότι το μεν ψυχολογικό και κοινωνικό περιεχόμενο δημιουργεί ένα υπόβαθρο για «ρευστότητα» στην ερμηνεία του, το δε οντολογικό περιεχόμενο αναδεικνύει τον απόλυτο χαρακτήρα της υπάρξεώς του. Αυτή η διαφορά είναι θεμελιώδης για να κατανοήσουμε τον λόγο για τον οποίον πολλοί στη σύγχρονη διανόηση δεν βλέπουν ως πρόβλημα την καταστροφή των εμβρύων, αφού επ' ουδενί δεν τα θεωρούν ως πρόσωπα, κάτι το οποίο δεν συμβαίνει υπό το πρίσμα της Χριστιανικής προσλήψεως όπως εκφράζεται μέσα από την ορθόδοξη θεολογία.

6. Για την Ορθόδοξη Θεολογία ποια είναι η θέση για την αξιολογική θεώρηση της ζωής;

Θα μου επιστρέψετε κ. Ζαΐμη, για την ορθόδοξη θεολογία, να χρησιμοποιήσω τη θέση του όπως Μητροπολίτη Μεσογαίας και Λαυρεωτικής κ. Νικολάου. Αναφέρει ο Σεβασμιώτατος η αξιολογική θεώρηση της εμβρυϊκής ζωής, η οποία σηματοδοτεί την αρχή του ανθρώπου, δεν μπορεί να αποτελεί τόσο καρπό διανοητικής ενασχόλησης ή επιστημονικής έρευνας, όσο καρπό ήθους. Άρα, στο επίπεδο της ηθικής και της ανθρωπολογίας με την θεολογική και φιλοσοφική έννοια του όρου,

όλοι χαρακτηρισμοί που χρησιμοποιούνται για την εμβρυϊκή ζωή, συγκλίνουν σε ένα πράγμα: να απομακρύνουν το γεγονός της αρχής της ζωής από την στιγμή της ένωσης του ωαρίου και του σπέρματος και την μοναδική γενετική οντότητα που προκύπτει. Όταν υποτιμάται αυτή η καθοριστική για την δημιουργία του ανθρώπου στιγμή, ανοίγει βαθμηδόν η πόρτα στις πειραματικές ή όποιες άλλες παρεμβάσεις στο έμβρυο, μη εξαιρουμένων και όσων πιθανόν θα οδηγήσουν στον τραυματισμό του ή ακόμη και στην ολοκληρωτική καταστροφή του. Ανεξάρτητα από τα κίνητρα της πράξης η καταστροφή της εμβρυϊκής ζωής αποτελεί γεγονός ανεπίστροφο.

7. Από πλευράς Ορθόδοξης ανθρωπολογίας; Ποια είναι η θεώρηση;

Αρχικά θα μου επιτρέψετε να αναφέρω ότι το ζήτημα των αμβλώσεων είναι το μοναδικό για το οποίο έχουμε απαγορευτικές διατάξεις στους αποστολικούς Πατέρες (Διδαχή, Προς Διόγνητον, Ποιμήν Ερμά, Επιστολή Βαρνάβα) όπως και κανόνες της Εκκλησίας (24ος Κανών του Μ. Βασιλείου, 91ος Κανών της Πενθέκτης Οικουμ. Συνόδου, 21ος Κανών της Συνόδου της Αγκύρας).

Έρχομαι τώρα στο ερώτημά σας για τις βασικές ανθρωπολογικές αρχές της θεολογίας. Αυτές έχουν δύο παραμέτρους. Πρώτον, ότι ο άνθρωπος είναι δημιουργήμα κατ' εικόνα και ομοίωση θεού και δεύτερον, ότι αποτελεί ενιαία ψυχοσωματική οντότητα. Αρχικά με την πρώτη παράμετρο, κάθε άνθρωπος είναι μοναδικός, αλλά και έχει ανυπέρβλητη και ανεπανάληπτη αξία, γιατί εικονίζει τον Δημιουργό Τριαδικό Θεό. Εφ' όσον η γονιμοποίηση είναι η πρώτη στιγμή κατά την οποία εμφανίζεται η μοναδικότητα του ανθρώπου, την στιγμή αυτή θεωρεί και η ορθόδοξη θεολογία ως αρχή ύπαρξής του. Όπως ρητά καταγράφεται σε Συνοδικό κείμενο της Επιτροπής Βιοηθικής της Εκκλησίας της Ελλάδος: «Το γονιμοποιημένο ωάριο δεν είναι μόνο ανθρώπινο, αλλά και άνθρωπος».

Σχετικά με την ενιαία ψυχοσωματική οντότητα πρέπει να αναφέρουμε ότι η δημιουργία της αθάνατης ψυχής λαμβάνει χώρα ταυτόχρονα με την δημιουργία του φθαρτού και θνητού σώματος. Σύμφωνα με τον Άγιο Γρηγόριο Νύσσης, ο οποίος συμπυκνώνει την χριστιανική ανθρωπολογική διδασκαλία στο έργο του «Περί κατασκευής του ανθρώπου», δεν υπάρχει ούτε σώμα άψυχο ούτε ψυχή ασώματος. Βασισμένοι σε αυτήν την αρχή και στην ορθόδοξη λατρευτική παράδοση οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι, αν θα θέλαμε να ορίσουμε την αρχή της ανθρώπινης ζωής, αυτή συμπίπτει με την σύλληψη του ανθρώπου από την στιγμή της γονιμοποίησης.

8. Μπορείτε να μας αναφέρετε παραδείγματα από την λειτουργική ζωή της Εκκλησίας;

Στην Ορθόδοξη Εκκλησία εκτός από τον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου, που σημαίνει την άσπορο σύλληψη του Χριστού, εορτάζονται η σύλληψη της Θεοτόκου και η σύλληψη του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου.

Είναι πολύ χαρακτηριστικός ο τρόπος με τον οποίον εικονίζεται η σύλληψη της Θεοτόκου. Οι γονείς της, Ιωακείμ και Άννα απεικονίζονται σε εναγκαλισμό. Η ζωή λοιπόν της Θεοτόκου, που τιμάται εν προκειμένω, και κατ' επέκταση κάθε ανθρώπου, αρχίζει από την πρώτη στιγμή της διαδικασίας της σύλληψης κατά την συνεύρεση των συζύγων. Η πρώτη αυτή στιγμή συμπεριλαμβάνει και την γονιμοποίηση.

Κύριε Ζαΐμη, ίσως είναι δύσκολο για τα την συλλογιστική της βιολογίας και της ιατρικής επιστήμης, αλλά ακόμη και για την κοινή λογική να αποδεχθεί τα θεολογικά κριτήρια στο συγκεκριμένο θέμα. Το γονιμοποιημένο ωάριο, όμως, από πολλούς επιστήμονες δεν αποκαλείται καν έμβρυο και θεωρείται ένα απλό κύτταρο. Πολύ περισσότερο δεν θεωρείται άνθρωπος.

9. Τελικά τι είναι το έμβρυο για την Εκκλησία;

Η ορθόδοξη θεολογία δεν αντιμετωπίζει το έμβρυο με κατακόρυφες τομές, κρίνοντας τι είναι σε κάθε συγκεκριμένη τη στιγμή (κύτταρο, μάζα κυττάρων, κ.ο.κ.), αλλά στη διαχρονική προοπτική της εξέλιξης που κρύβει μέσα του. Το

έμβρυο από την στιγμή της γονιμοποίησης, κατά την οποία η γενετική προοπτική του, είναι δυνάμει άνθρωπος και πρόσωπο. Δεν υφίσταται σε καμία στιγμή διαχωρισμός ανάμεσα στις δύο αυτές έννοιες για την ορθόδοξη θεολογία. Για την ορθόδοξη εκκλησία το έμβρυο τιμάται και προστατεύεται ως άνθρωπος από την στιγμή της γονιμοποίησης έως την στιγμή της γεννήσεως και η άμβλωση ως πράξη είναι απορριπτέα.

10. Ένα πρακτικό ζήτημα και εύλογο ερώτημα σε πολλούς είναι: Σε περίπτωση που κάποια γυναίκα προβεί σε έκτρωση, ακολουθήσει δηλαδή την απορριπτέα οδό για την Εκκλησία, υπάρχει ποιμαντική διαχείριση της πράξης;

Υπάρχει η κατάλληλη επιμόρφωση κληρικών για τέτοιου είδους ενέργειες; Σας ερωτώ διότι στη χώρα μας ο αριθμός των εκτρώσεων έχει καταστεί απειλή για το αύριο... Όπως είδαμε συνοπτικά παραπάνω, η θέση της Εκκλησίας για την θεώρηση της ανθρώπινης και ιδιαίτερα εν προκειμένω της εμβρυϊκής ζωής έμεινε σταθερή στην αντίληψη της εποχής των Αποστολικών Πατέρων. Η ζωή του εμβρύου είναι ιερή όσο του ενήλικα ανθρώπου και η καταστροφή του είναι αμαρτία η οποία δεν συνάδει με τη ζωή του βαπτισμένου μέλους της Εκκλησίας. Η ποιμαντική διαχείριση της έκτρωσης είναι αυτή ενός σοβαρού αμαρτήματος το οποίο έχει πολλές πνευματικές, ψυχολογικές, σωματικές και κοινωνικές παραμέτρους τις οποίες ο πνευματικός - εξομολόγος καλείται να διαχειριστεί. Η ένταξη όλων αυτών των παραμέτρων στην ποιμαντική επιμόρφωση των κληρικών από τις εκάστοτε Μητροπόλεις παλαιότερα και σήμερα κεντρικά από το Ίδρυμα Ποιμαντικής Επιμόρφωσης της Αρχιεπισκοπής Αθηνών, φανερώνει ότι παρά την σταθερή θεολογική και αξιολογική θεώρηση της εμβρυϊκής ζωής από την Εκκλησία ανά τους αιώνες, το ζήτημα αυτό δεν παύει να προκαλεί τα πνευματικά αντανακλαστικά της Εκκλησίας στο σήμερα.

Αυτό σημαίνει ότι ενώ η Εκκλησία είναι σταθερή στις θέσεις της για την άμβλωση, παρατηρούνται αρκετές αλλαγές στην πρόσληψη της τελευταίας από τον σύγχρονο άνθρωπο. Αυτές οι αλλαγές ίσως δυσχεραίνουν την επικοινωνία και την συναντίληψη αναφορικά με το ζήτημα. Πιστεύουμε ότι το θέμα είναι πολύ μεγάλο και ίσως θα άξιζε μία εκτεταμένη έρευνα προκειμένου να διαπιστώσουμε τις πραγματικές διαστάσεις του.

11. Κύριε Καθηγητά, κλείνοντας τη συζήτησή μας θα ήθελα ένα σχόλιο για τα πρόσφατα αποτελέσματα της απογραφής για το έτος 2021. Το ποσοστό πτώσης των κατοίκων ανέρχεται σε 3,5% σε σχέση με το 2011. Η υπογεννητικότητα δεν βρίσκεται έξω από το σπίτι μας, έχει μπει για τα

καλά μέσα σε αυτό. Πού κατά την άποψή σας οφείλεται το γεγονός και τι μπορεί να κάνει η Εκκλησία για αυτό;

Πάντα μια συνέντευξη δίνει τη δυνατότητα να τεθούν προβληματισμοί. Θα θέσω ορισμένους και για το συγκεκριμένο θέμα. Σε μία κοινωνία όπως η ελληνική, η οποία μαστίζεται από την υπογεννητικότητα και σωρευτικά έχουν λειτουργήσει αρνητικά την τελευταία δεκαετία πολλοί παράγοντες όπως η οικονομική κρίση, η υγειονομική περιπέτεια του κορωνοϊού, μπορεί να δομηθεί λόγος που να συνδέει τον έρωτα και τις σχέσεις των δύο φύλων, ειδικά στους νέους, με την απόκτηση των παιδιών; Ήδη από τις προηγούμενες δεκαετίες τα δύο αυτά αποσυνδέθηκαν πλήρως.

Ακόμη και μέσα σε εκκλησιαστικά περιβάλλοντα, πολλές φορές νέοι άνθρωποι μεταθέτουν την προσωπική τους ζωή: γάμο και οικογένεια σε ένα πιο μακρινό μέλλον, στον βωμό των σπουδών και της επαγγελματικής αποκατάστασης η οποία γίνεται όλο και πιο δύσκολη. Το αποτέλεσμα είναι να δαπανάται η ηλικία εκείνη στην οποία ο άνθρωπος βρίσκεται στην ακμή της φυσικής και ψυχικής κατάστασης για την δημιουργία οικογένειας. Και όταν θεωρήσει ότι συντρέχουν οι κατάλληλες συνθήκες τότε πολλές φορές εγείρονται ζητήματα υπογονιμότητας, ψυχικών αντοχών ή ακόμη και χρωμοσωμικών ασθενειών στα έμβρυα.

Σε ποιο βαθμό η Εκκλησία είναι έτοιμη να ανοίξει τον διάλογο αξιοποιώντας αυτό το κεφάλαιο με την τεράστια δυναμική, το οποίο νέμεται τα τελευταία χρόνια ο καταναλωτισμός; Να αγκαλιάσει τον έρωτα των νέων ανθρώπων ως δώρο του Θεού και να τους ενισχύσει να τον εκφράσουν δημιουργικά, δίνοντάς τους βιωματικά να καταλάβουν ότι ο γάμος και η απόκτηση των παιδιών είναι ανάπτυξη και όχι υποβιβασμός της προσωπικότητας;

Μπορεί σήμερα η Εκκλησία να αποτινάξει την μιζέρια με την οποία περιβάλλουν αυτό το δώρο του Θεού τα ευσεβιστικά περιβάλλοντα και να το αναδείξει σε χαρά της ζωής και γλέντι; Μπορεί να αφουγκραστεί τις αγωνίες, τις ανησυχίες, τις επιθυμίες και τα όνειρα των νέων ανθρώπων και να γίνει αληθινός συνοδοιπόρος τους κερδίζοντας την εμπιστοσύνη τους;

Προσωπικά πιστεύω ότι σαφώς μπορεί και το θέλει, ίσως χρειάζεται μία επαναξιολόγηση των ποιμαντικών προτεραιοτήτων. Ήδη το Ίδρυμα Ποιμαντικής Επιμορφώσεως της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών έχει κάνει σημαντικά βήματα προς την κατεύθυνση αυτή, μένει ωστόσο πολλή δουλειά που πρέπει να γίνει.

Ο Αναπληρωτής Καθηγητής της ΑΕΑ Θεσσαλονίκης κ. Νικόλαος Κόιος